

GERŐ ÖDÖN: MAGYAR INTERIÓRÖK

AZ IPARMŰVÉSZ BÁLINT ÉS JÁMBOR

Megint az építészek uralkodnak el az iparművészetben. Megismétlődik az a már többször is megismételt uralomcsere, amely a festők és szobrászok akarása és munkában gyönyörködése alól kikerült iparművészetben az építészeknek juttatta a hatalmat. Minden ilyen uralomváltás, elernyedtségből fölocsudás vagy pedig új lehetőségeknek és szükségességeknek érvényesítése volt. De az uralom idők leteltével belelomhult új elernyedésbe és belefásult új konvencionalizmusba. Síkra kellett szállnia az irodalomnak s a pikturának, hogy a mestersegekbe megint új lelkeséget és lelkiismeretességet leheljen, szép hagyományokon épülésre és új akarások büszkeségére bírja őket s azután a maga elmésségébe belefáradjon. A XVII. század is az építészek kezére adta az elkorhadt iparművészetet és fölelevenítette.

A mi magunk élte időnkben ezek az uralmi változások hamarosan történnek. Az angol irodalmi és pikturai uralom, a bécsi szecessziós építészeti uralom, a belga, skandináv, finn irodalmi és pikturai vezetés, majd az új bécsi és német építészeti irányítás ilyen gyorsan váltakozó hatalomcserek voltak. Már nem hosszú korszakokat, hanem csak rövid időközöket foglalnak le maguknak az új uralkodók, akik különben a régi uraféltéket hagyják, sőt meg is alkuszak vele. A nálunk divatos lett finneskedés is ilyen megalkuvás volt.

Az irodalmi spekuláció s a festői fantázia uralma most megalkudt az építészeti akarásával és egyelőre együttesen veszik át az iparművészet birodalmát. Bálint Zoltán és Jámbor Lajos ugyancsak nem idegenkedett az új építészeti uralomnak ettől a megalkuvó taktikájától. Ők is résztvettek a régi kormányzat hagyatékának likvidálásában. Az ő iparművészeti tevékenységük része az építészeti eluralkodásnak, részese tehát annak a fölszámolásnak is.

Végig az iparművészetben az építészek és az építészeti gondolat dominálnak. Van de Velde, az író és festő, építész lesz, és nagyszerű józansága, amely fantáziák teremte-
erejénél hatalmasabb, az iparművészetben az építészeti uralmat mélyíti. A bécsi s a német iparművészetben az építészek szükségességei uralkodnak el, a finn és finneskedő iparművészetben a skandináv-germán építészeti hatalmasodik el, nálunk pedig az iparművészet teljesen a tervezők kezébe kerül s a tervezők építenek s az építészek terveznek. Bizonyos, hogy az új uralom az iparművészetnek javára válik s bizonyos, hogy a mi iparművészetünk ez az építészeti uralom megint kilendítette az ellomhultságából. Érdekes művészetpszichológiai, talán néppszichológiai jelenség az, hogy a mi magától is lengésre rátermett iparművészetünkön folytonosan lendíteni kell egyet. Nagyszerűen tudna lendülni és mégis mindig meg kell lendíteni. Most az építészeten van a lendítés sora.

Bálint és Jámbor úgy van az építészeti és iparművészeti tervezéssel, mint a modern zene a komponálással. Az új zeneszerző hangszerelve komponál. Nem külön komponál és instrumentál, hanem instrumentálva gondolkodik. A hangszeradta lehetőségek gondolatot adnak neki s a zenei gondolat a hangszerelés formaöletével együtt támad. Bálint és Jámborék a házat és az interiört együtt érzik és a kettőt együtt eszelik ki. Az egyik a másiknak lehetőségei és követelményei szerint alakul. Így érvényesül az építészeti festőiség; távlataik így formálódnak, tereitük így kereskednek a monumentalitás és az intimitás körül. A monumentalitás követelményei iparművészeti formákat eszeltetnek ki velük s az intimitás csábítása építészeti megoldásokat kereset velük. Felületek és mélységek iparművészeti kalandokba invitálják őket és iparművészeti fantáziák építészeti alkalmazkodásra ösztökélik őket.

Az 1900-i párisi világkiállítás magyar palotáján, amely az ő műük volt, már valamelyest érvényesült ez a komponálásuk, noha akkor a történelmi gondolat az alkotó energiájukat lenyűgözte. Bálinték a világkiállítás majdnem valamennyi magyar csoportjának berendezését is végezték s a magyar sikerben jórésze volt az artisztikus, érdekes, az idegeneknek, de magunknak is meglepő berendezésnek. Az ellesett és megtanult, kieszt

és először kipróbált, sajtószereven alkalmazott motívumok idegenszerű harmóniájukkal hatottak. Az idegenszerűségnek s az egyéniségnek egymáshoz való köze rejtelmesnek látszott; nem tudták, mennyi része van benne az egyiknek, mennyi a másiknak. A magyar szenzációt élvezők ezt a problémát is kutatták.

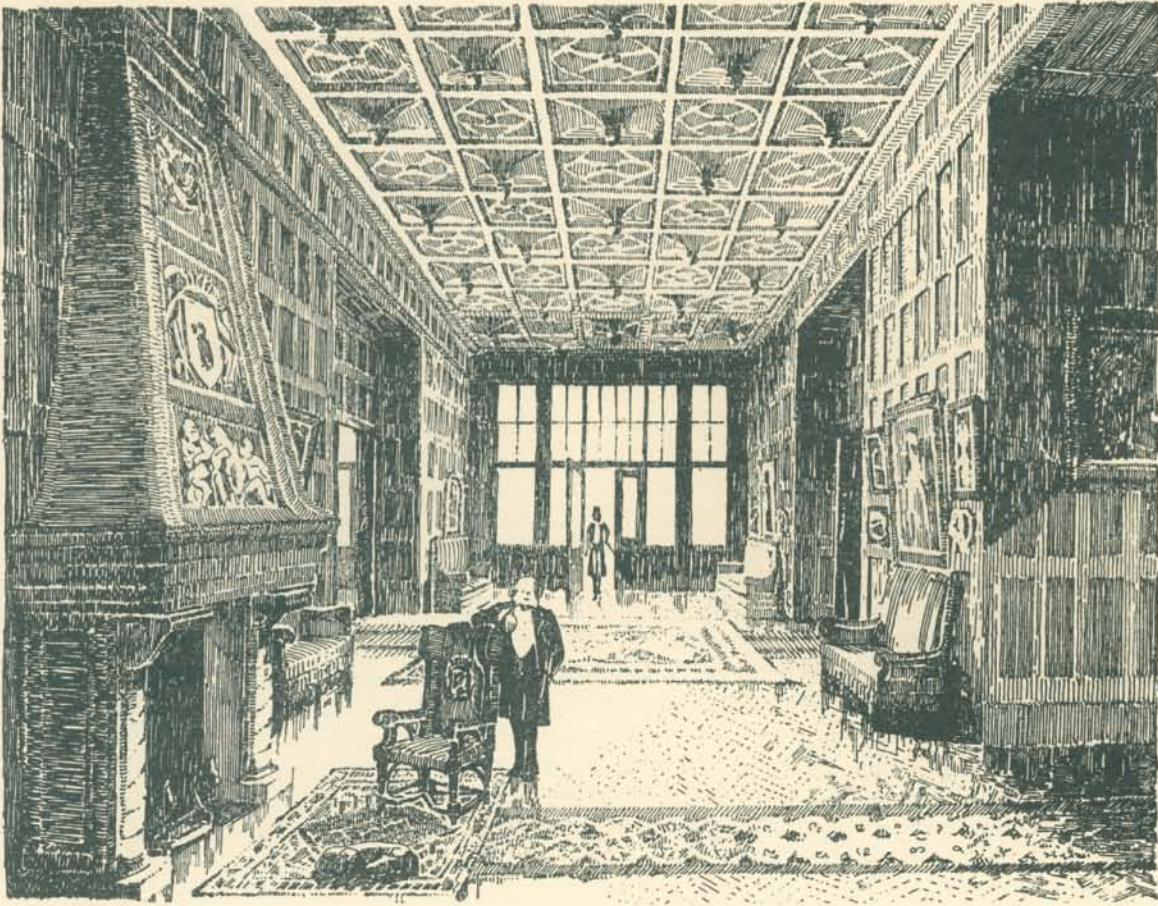
A két-egy művész jó ideig Párisban volt, s mivelhogy művészek és fiatalok voltak: láttak és tanultak. A hatások mámorát s a megismerések szépségét élvezték. Minden művészet ezeken a gyönyörködéseken keresztül szűrődik le. Minden művészet hatásokkal való szerezkezés és tőlük való szabadulás. Minden fejlődés: hatások előtt meghódolás és hatások legyőzése. Bálintot és Jámbort akkor a bécsi szecesszió is kerülgette s az új francia naturalizmus is. Amaz a természetest megtagadó spekuláció, emez a természetes stilizálása. A kettő szenvedelmesen termelt új formákat. Bálint és Jámborék amattól gyanakodva félrehúzódtak, talán a francia hatás közvetlensége folytán is. És idegenkedtek Van de Velde hatásától is. Félték a — szertelenségétől. A nagyszerűn józan, az észszerű egyszerűséget szépséges művészi energiává avató Van de Velde-vel szemben a buján játszi francia naturalizmus mellé azért szegődtek, mert amannak hatalmas magátólértetődésétől a maguk egyensúlyát féltették. Ilyen fajta tévedés nagyon sok művészt s egész nagy művészeteket ért, de a tévedésektől szabadulás is győzelem. Mire végiggyőznek minden szükséges győzelmet: eljutnak ahhoz a meggyőződéshez, hogy Van de Velde, Wagner Ottó és Lechner Ödön az új építészet és iparművészet lélekformálói és egyéniségeket nevelői. Íme, három nagy építész az iparművészetben érvényesült új uralomnak kiverekedője és megalapozója.

Bálint és Jámbor megépíti és berendezi a Bajza-utca 24. számú palotát. A nancy-ak hatása alatt, a francia új ornamentikától megbüvölten. A „Művészet“ valamelyik régebbi számában ezt a palotát ismerttem. A franciáknak reájuk való hatásába beleavatkozik a franciákra is hatással volt angol iparművészet. Írók és festők program-iparművésze. Glasgow, Kelmscott, a maguk művészeinek szentséges fanatizmusával és formaáhitával. Ez a hatás is értékes megismeréseket és önmegtalálásokat juttatott Bálint és Jámbornak. S e hatások valami tudatmögöttiségfélévé raktározódtak el bennük, azután, hogy tőlük már szabadultak. A finn hatás szépségeit tudatosan látszanak keresni. Az egész magyarországi művészi finneskedésben különben csak olyan epizódot látok, amelyben inkább művészetpolitikai mint művészetalkotói szempontok érvényesülnek. Valami olyan programosdit, amelynek megjátszását nem művészi akarások kezdték meg, de folytatni a művészi alkalmazkodás okossága folytatja. Az építészet sokkal inkább meghódolt neki, mint iparművészetünk. Ebben az utóbbiban elemibb hatással nyilvánulnak a magyar törekvések, az új német, a bécsi, a belga tanítások s az egyéni ötlet.

A hatások, megismerések és szabadulások komplexumból szűrődött le Zala György Stefánia-úti műteremházának terve. Magyaros törekvések is beletörtetnek ebbe az értékes komplexumba. Az a vertvas ablak- és kertrács, amelynek képét bemutatjuk, a franciás naturalizmus, angolos ornamensáhitat és magyaros ritmus hatásemlékének és leszűrődésének érdekesen szép nyilvánulása.

A ritmusnak domináló érzetése, de a mások által is megtalálható motívumok pusztá alkalmazásának lehetőleg kikerülése: ez a Bálint és Jámbor magyaros építészetének és iparművészetének programja. A népies díszítőelemeket monumentalizálják, plasztikusan jelentetik meg, de naivitásától megfosztják. A szerkezetben is magyarosságot érzetnek a vonal ritmusával. A nagybányai színház ennek az igyekvésnek dokumentuma. Hajdu megye székházát Bálint-Jámborék magyar átmeneti stílusban építették. A nevén nevezések korában Bálint-Jámbor sajátos magyaros stílusának is nevet kell adni. Más ez a stílus mint a Lechner mesteré, más mint a Lechner község híveivé vagy mint a Lechneren túlevőké. Lechner mindig tiltakozott ellene, hogy utánpótlást akar nevelni. Csakis iránykövetőket, de az irányt egyéni művészetükkel követőket keres.

Bálint-Jámbor átmeneti magyar stílusában sajtóságosan, izgalmasan érdekesen megnyilvánul az az említett egész komplexum, amely az ő tapasztalásuknak és hatástól szabadulásuknak tudáseredménye. A spekuláció és fantázia, az emlékezés és stilizálás művészeinek leszűrődése az ő magyar stílusuk is. Csak a finnhatás nyilvánul benne

Bállint és Jámbor: Hall és lépcsője.

Hall et escalier.

fölszívtalanul, mintegy azt demonstrálván, hogy tőlük is idegen, mint ahogy idegen mindenkitől, aki magára erőszakolta.

A debreceni megyeháza Bálint-Jámborék egyik legnemesebb műve. Itt csak a díszterméről szólunk. Hatalmas fehér csarnok, amelybe Kernstock mester üveglaklakai színesen viszik a verőfényt. Sötétre beeresztett és viaszolt hársfa-lambériák s ajtók vágják el a nagy fehérséget. A vasbetonmennyezet szélesen ráborul a teremre. Finoman vésett, virágosan ornamentizált fehér gerendák keresztesednek benne. Középpont hatalmas, hármás abroncscsillár, a négy szögletben egy-egy kisebb kétgyűrűs csillár függ le róla. Sárgarézről Kiszlingék öntötték Bálint-Jámbor terve alapján. A megyeháza nagy kapujának rácsa Bálint-Jámbor egyik legjava rajza. A derék debreceni vasműves remekbe kovácsolta ki.

A falművészet igazában a hallban remekelhet. A felsőszivágyi kastély emeletes hallja a belső dekorációnak finom vizsgatétele. Festőiséggel, távlatosságokkal, a tértöltés szépségeivel, összeegyeztetett monumentalitással és bensőséggel szolgál. Tulajdonosa Bornemissza Elemér báró élvezi a szépségeit. A sötétzöld csempével borított kandalló nagy angolos fülkéből a csarnokon végignézvén, pompás harmóniába verődik össze a nagy sokféleség: a végig vadászjelvényekkel borított síma falak, tövükben pácolt fenyőfaburkolat, a nagy sárgaréz normandiai csillár, a bőrbútor, az emeletnek szegő lépcső.

A Munkácsy-utca 16. számú palota halljának zöldes juttával borított falait füstölt tölgyfaburkolat tagolja. Fehér gipszmennyezet borul föléje. A kandalló központi fűtéssel kombinált, s a fűtőtestek melege áttört vörösrézburkolaton árad a kényelmesen nagy, szép csarnokába. A Kmetty-utcai (31-33 sz.) palotának ugyancsak emeletes a hallja. Szilfából a lambériák, a lépcsőkorlátok, az emeleti galéria könyöklője. A köralakú lépcső vakmerő törtetéssel visz az emeleti nyílt galériához. A mennyezetet hordó hatalmas pillért szilfa burkolja: monumentális erővel hasítja szét a tért és hirdeti szuverén biztonságot. Köröskörül nemes tarkaság. Egymást követelő különféle dolgok harmóniája. A dongaboltos vestibülben lépcső és burkolat amerikai fenyőfa (pitschpine). A dongákon plasztikus ornament fut végig. Ajtók, lépcsőrács bécsi-műhelyesen biedermeieres. A kis csarnok térré-testté lett invitáció. A sötét tölgyfaebédlő pedig a marasztaló vidámság és komolyság összeegyeztetése: minden vendég otthon legyen benne. A világos kretonfali kárpiton nagy, színes virágok tobzódhatnak. Mintája olyan, mintha Morrisék magyarosan kedélyeskednének. A tálaló s a beépített ezüstszekrény a lamri-nákból szinte kihullámszik. Más hangulatú, mosolygón előkelő, pedig a fala haragos zöld, a palota szalonja fehér, mennyezetének ornamentizált, dongázatát kazettás, széles, ornamentssávok kereszteszik. A fal lába fekete körtefa, a smaragdazöld damasztkárpit pedig falvállig ér. Végig a házon csupa fényűzés, minden materiája nemes, s minden formája az anyagot hízelkedve bevallja. Anyagok bevallása, formákban beszédes megszólaltatása, ornamentikában való finom pazarkodás, hangulatosság kifejezése, vagy monumentális pátosz vagy bensőséges ritmus éreztetése, a művészetbölcsestésnek a művészetörömmel nyilvánítása íme Bálint-Jámborék iparművészete. Minden hatáson, fölszívtáson, leszűrődésen keresztül ez a művészi tudásuk, öntudatlanságuk, akarásuk és hitük érvényesül.

212.

Az e füzetben közölt valamennyi interiort és bútort BÁLINT ZOLTÁN és JÁMBOR LAJOS építőművészek tervezték.
Tous les intérieurs et meubles reproduits dans ce fascicule ont été conçus par MM. ZOLTÁN BÁLINT et LOUIS JÁMBOR, architectes.

212. Fogadóterem sarka. (Kmetty-utca 31.) Fekete fényezett kőrtfa, falak : smaragdzöld selyem.

212. Coin du grand salon, boiserie en poirier verni, tenture soie verte émeraude.

215.

215. Kandalló a hallban. (Kmetty-utca 51.) Szilfa, vert
vas tűzhelykeret.

215. Cheminée dans le hall. Bois d'orme, encadrure du
foyer fer forgé.

214.

214. Kmetty-utca 31. sz. palota vesztibülje. Pitch-pine fából.

214. Vestibule d'un hôtel privé. Boiserie en pitch-pine.

215.

216.

215—216. Pohárszék és tálaló az ebédlőben. (Kmetty-
utca 31.) Tölgyfa.

215—216. Buffet et dressoir dans la salle à manger d'un
hôtel privé. Chêne.

217.

217. Ezüstszeekrény az ebédlőben. (Kmetty-utca 31. sz.)
Tölgyfa. Falak: nyomott vászon.

217. Vitrine pour argenterie dans la salle à manger. Chêne,
tenture toile imprimée.

218.

218. Kmetty-utca 31. sz. palota hallja.

218. Hall d'un hôtel privé.

219.

219. Nagybányai színház csarnoka.

219. Foyer du théâtre à Nagybánya.

220.

221.

222.

220. Nagybányai színház emeleti csarnoka Mester Jenő szobraival. — 221—222. Kovácsolt vasrácsok. (Forreider és Schiller.)

220. Foyer des loges du théâtre à Nagybánya. Statues par E. Mester. — 221—222. Grilles en fer forgé. (Exéc. par MM. Forreider & Schiller.)